

Lietuvos socialdemokratų partijai

Demokratų sąjungai „Vardan Lietuvos“

Partijai „Nemuno aušra“

ŽMOGAUS TEISIŲ ORGANIZACIJŲ PASIŪLYMAI DEVYNIOLIKTOSIOS LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖS DARBŲ PROGRAMAI

2024-11-15

Vilnius

Susipažinome su žiniasklaidoje paskelbta koalicijos sutartimi. Palaikome sutartyje įvardytus siekius – puoselėti atvirą, demokratinę visuomenę ir pilietinę tapatybę, kurti socialiai teisingą valstybę, gerbti LR Konstituciją ir joje įtvirtintus atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės principus.

Žmogaus teisės yra esminis demokratijos ir socialinio teisingumo pagrindas. Jos įtvirtina kiekvieno žmogaus orumą, apsaugo nuo diskriminacijos, smurto ir leidžia užtikrinti visų piliečių galimybes gyventi saugiai, laisvai ir pilnavertiškai. Politikoje žmogaus teisės vaidinypatingą vaidmenį formuojant valstybės kryptį ir sprendžiant aktualiausias visuomenės iššūkius.

Siekiant kurti įtraukią, saugią ir teisingą visuomenę, žmogaus teises būtina integruoti į svarbiausius politikos darbus ir sprendimus. Atsižvelgiant į tai, šiame dokumente pateikiame konkrečius pasiūlymus devyniose srityse, kuriuos kviečiame įtraukti į 2024-2028 metų Vyriausybės darbų programą.

1. LYČIŲ LYGYBĖ IR SMURTO PRIEŠ MOTERIS IR SMURTO ARTIMOJE APLINKOJE ĮVEIKIMAS

- 1.1. Ratifikuoti Europos Tarybos konvenciją dėl smurto prieš moteris ir smurto šeimoje prevencijos ir kovos su juo.**
- 1.2. Perkelti į Lietuvos teisę Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą dėl kovos su smurtu prieš moteris ir smurtu artimoje aplinkoje¹.**
- 1.3. Sukurti ir įgyvendinti valstybinę smurto prieš moteris mažinimo strategiją, kurioje būtų ypač akcentuojamas žmogaus teisių srityje nuosekliai dirbančių NVO pagalbos teikimo užtikrinimas nukentėjusiems asmenims, numatant tam reikiamas finansines garantijas.**
- 1.4. Sukurti ir įgyvendinti nacionalinę lyčių lygybės strategiją.**
- 1.5. Atlikti visų priimamų teisės aktų poveikio lytims analizę.**

---

¹ 2024 m. gegužės 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2024/1385, dėl kovos su smurtu prieš moteris ir smurtu artimoje aplinkoje, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/PE-33-2024-INIT/lt/pdf>

1.6. Siekiant faktinės lyčių lygybės sukurti moterų pažangos skatinimo institucinius mechanizmus:

- 1.6.1. grąžinti Premjero patarėjos moterų pažangos klausimais poziciją;
- 1.6.2. atskirti Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo įgyvendinimą nuo Lygių galimybių įstatymo įgyvendinimo;
- 1.6.3. sustiprinti Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą, skiriant tikslinį finansavimą Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo įgyvendinimo priežiūrai;
- 1.6.4. peržiūrėti Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymą ir pakeisti jo redakciją taip, kad būtų pašalintos visos kliūtys šiuo konkrečiu įstatymu įtvirtinti laikinųjų specialiųjų priemonių moterų pažangai skatinti priėmimą ir įgyvendinimą.

1.7. Gerinant moterų ekonominę padėtį priimti lyčiai jautrius biudžetus.

1.8. Peržiūrėti akreditavimo proceso reikalavimus teikti specializuotą kompleksinę pagalbą nuo smurto artimoje aplinkoje nukentėjusiems asmenims, kad jie atitiktų tarptautinius standartus, kaip numatyta Europos Tarybos konvencijoje dėl smurto prieš moteris ir smurto šeimoje prevencijos ir kovos su juo.

1.9. Pradėti plačias diskusijas apie dirbančių asmenų teises ir jiems tinkamas darbo sąlygas, kuomet jie atlieka mažų vaikų (iki 3 metų) arba artimųjų dėl negalios, ligos ar senatvės nemokamo priežiūros ir rūpinimosi darbą. Ieškoti teisinių sprendimų, kurie apimtų mokesčių (pavyzdžiui, atleisti nuo mokesčių ar skirti subsidijas, ar sukurti platų spektrą savalaikių paslaugų ir pan.), socialinės apsaugos, taip pat darbo ir civilinės teisės nuostatas, kurie labiau skatintų geriau derinti profesinę veiklą ir šeiminių gyvenimą.

Smurtas prieš moteris ir smurtas artimoje aplinkoje yra opi ir iki šiol neišspręsta problema Lietuvoje. Kasmet policijoje užregistruojama virš 50 tūkst. pranešimų apie smurtą artimoje aplinkoje², kartu fiksuojama daugiau nei 20 tyčinių nužudymų artimoje aplinkoje kiekvienais metais.

Nuo 2023 m. liepos, kai pradėjo veikti apsaugos nuo smurto orderis, iki 2024 m. rugsėjo pabaigos skirta daugiau kaip 26 tūkst. orderių. Be to, specializuotos kompleksinės pagalbos centrai (SKPC) ir juose dirbantys specialistai pagalbą suteikė daugiau nei 33 tūkst. į juos besikreipusių žmonių³.

Pradėjus įgyvendinti apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje orderį išryškėjo ir ilgalaikio civilinė tvarka išduodamo orderio būtinybė, kas atitinka ET konvencijos dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo reikalavimus. Ilgalaikio

---

² Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos duomenys, <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#/>

³ SADM: per pastaruosius metus pavyko įtvirtinti, kad smurtas artimoje aplinkoje neliktų „uždaru namų durų“ problema (2024), <https://socmin.lrv.lt/lt/naujienos/sadm-per-pastaruosius-metus-pavyko-itvirtinti-kad-smurtas-artimoje-aplinkoje-neliktu-uzdaru-namu-duru-problema/>

apsaugos orderio įvedimas sustiprintų nukentėjusių asmenų apsaugą, ypač pasikartojančiosmuro atvejais.

Nors dauguma nukentėjusiųjų yra moterys, Lietuvoje smurto dėl lyties sąvoka teisinėje sistemoje nėra įtvirtinta. Atsižvelgiant į problemos kompleksiskumą, jai turi būti skiriamos atitinkamos priemonės, ypač kovojant su priežastimis, o ne pasekmėmis.

Lietuvoje lyčių nelygybė stebima pačiose įvairiausiose visuomenės gyvenimo srityse. Lietuvos padėtį tarp kitų ES šalių lyčių lygybės srityje atspindi EIGE skaičiuojamas lyčių lygybės indeksas. Jis atskleidžia, kad nė vienoje iš septynių indekse išskirtų sričių nesame pasiekę lyčių lygybės⁴. Didžiausia lyčių nelygybė 2023 metais fiksuojama galios, laiko ir pajamų srityse, kuriose moterų padėtis yra akivaizdžiai prastesnė nei vyrų. Galios srityje – iš 100 galimų Lietuva įvertinta 48,6 balo (ES vidurkis 59,1 balai), laiko srityje – 62,1 balo (ES vidurkis 68,5) (EIGE, 2021). Pajamų lygybės srityje Lietuvos vertis 71,2 (ES vidurkis – 82,6). Vidutinis moterų atlyginimas 2023 metais yra 1316 eur., o vyrų – 1549 eur. Susumavus visas gaunamas pajamas moterų perkamoji galia lyginant su vyrų yra mažesnė 3000, atitinkamai moterų 15963, vyrų – 17849. ES šis atotrūkis tris kartus mažesnis. Skurdo rizika Lietuvoje patiria 24 proc. moterų ir 17 proc. vyrų (ES moterų – 17 proc., vyrų – 15 proc.).

Laiko srityje 2023 metais 35 proc. moterų, palyginti su 21 proc. vyrų, nurodė kasdien besirūpinantys vaikų, pagyvenusių asmenų ar asmenų su negalia priežiūra. Lyčių vaidmenų stereotipai lemia, kad, asmenų kasdien užsiimančių valgio gaminimu ar namų ruoša yra – 65proc. moterų ir 29 proc. vyrų. Taigi ši statistika akivaizdžiai rodo nelygią moterų ir vyrų padėtį visuomenėje ir šeimoje.

Darbo teisė buvo kurta žmonėms ir dažniausiai praktiškai netaikoma namuose atliekamam darbui, kurį sunku arba neįmanoma kontroliuoti. Darbas namų ūkyje – tai dažniausiai tos neapmokamos kasdienės užduotys, kurias tradiciškai savo namuose atlieka moterys. Dėl šios priežasties šis darbas nepakankamai finansiškai vertinamas ir dažnai atliekamas kaip „antrasis etatas“, nesilaikant teisinių reikalavimų. Šis darbas nelaikomas tikru užimtumu, kuriam taikomos darbo teisės nuostatos. Dėl šių priežasčių daugelyje teisinių nuostatų neatsižvelgiama į namų ūkio darbo santykių ypatumus, todėl dažniausia moterys patiria diskriminaciją, neteisingumą ir dažnai yra išnaudojamos. Nors nemokamo priežiūros darbo vertė nepripažįstama, bet jis būtinas, kad visuomenė galėtų funkcionuoti.

2. LGBT+ TEISĖS IR LYGIATEISIŠKUMAS

- 2.1. Priimti LGBTI+ diskriminacijai ir atskirčiai mažinti skirtą strategiją bei priemonių planą, užtikrinti finansavimą tokio plano įgyvendinimui.**
- 2.2. Priimti lyčiai neutralios partnerystės įstatymą.**
- 2.3. Priimti saviapibrėžties principu grįstą Lytinės tapatybės pripažinimo įstatymą.**

---

⁴ Gender Equality Index (2023). EIGE Europe, <https://eige.europa.eu/gender-equalityindex/2023/LT>

- 2.4. **Panaikinti Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo 4 str. 2 d. 16 p., cenzūruojantį informaciją apie LGBT+ asmenis.**
- 2.5. **Inicijuoti teisės aktų peržiūrą ir tobulinimą, siekiant uždrausti bet kokias seksualinės orientacijos keitimo praktikas Lietuvoje.**

Vaivorykštės žemėlapiu, vertinančio kiek skirtingose valstybėse užtikrinamas LGBTI+ asmenų lygiateisiškumas, duomenimis, Lietuva vertinama kaip atitinkanti vos 28 proc. visų galimų kriterijų. Europos Sąjungos vidurkis – 50,61 proc. Lietuva daugiausiai įvertinta pilietinės visuomenės srityje (83,33 proc.), mažiausiai šeimos, interlyčių ir prieglobsčio srityse (po 0 proc.).

Eurobarometro duomenimis, net 45 proc. Lietuvos gyventojų jaustūsi nejaukiai, jei aukščiausią politinį postą užimtų homoseksualus ar biseksualus asmuo⁵. Be to, daugiau nei pusė Lietuvos gyventojų (53 proc.) nesutinka su teiginiu, kad nėra nieko blogo tos pačios lyties santykiuose.

2023 m. ES Pagrindinių teisių agentūros apklausos duomenimis 47 proc. apklaustų LGBTI+ asmenų patyrė diskriminaciją per pastaruosius 12 mėn. dėl savo tapatybės⁶. Be to, LGBTI+ asmenys neretai susiduria su teiginiais apie „LGBTI+ propagandą“ arba „gender ideologiją“ ir apie tai, kad LGBTI+ asmenys kelia grėsmę „tradicinėms vertybėms“ – dauguma respondentų teigė, kad su tokiais teiginiais susiduria „visada“ arba „dažnai“ (atitinkamai 76 proc. ir 75 proc.). Dauguma respondentų internete susidūrė su teiginiais, kuriuose LGBTI+ žmonės laikomi „nenatūraliais“ arba psichiškai nesveikais (64 % respondentų teigė, kad su jais susiduria „visada“ arba „dažnai“), 38 proc. respondentų teigė, kad visada arba dažnai susiduria su raginimais smurtauti prieš LGBTI+ asmenis internete⁷.

Šie skaičiai atskleidžia, kad priešiškus homoseksualiems ir biseksualiems asmenims, taip pat jų šeimoms Lietuvoje labai didelis. Dėl to kenčia ne tik tos pačios lyties šeimos, bet ir LGBTI+ jaunuoliai: Lietuvos gėjų lygos užsakymu atliktas tyrimas atskleidė, kad dalis LGBTI+ moksleivių Lietuvos mokyklose jaučiasi nesaugiai, nes dažnai girdi neigiamus komentarus ir patyčias ar patiria fizinį priekabiavimą dėl savo seksualinės orientacijos⁸.

3. NEDISKRIMINAVIMAS: KSENOFOBIJA IR RASIZMAS⁹

⁵ European Commission (2023). *Special Eurobarometer 535, 'Discrimination in the European Union'*, <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2972>

⁶ European Union Agency for Fundamental Rights (2024), *LGBTIQ equality at a crossroads – Progress and challenges*, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2024-lgbtiq-equality_en.pdf

⁷ European Union Agency for Fundamental Rights (2024), *LGBTIQ equality at a crossroads – Progress and challenges*, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2024-lgbtiq-equality_en.pdf

⁸ Nacionalinė LGBT organizacija LGL, „LGBT moksleivių apklausa ir padėties vertinimas“, 2023, <http://www.lgl.lt/assets/LGBT-moksleivi%C5%B3-apklausa-ir-pad%C4%97ties-vertinimas.pdf>

⁹ **Rasizmas** – įsitikinimas, kad toks pagrindas kaip rasė, odos spalva, kalba, religija, tautybė arba nacionalinė ar etninė kilmė pateisina panieką asmeniui ar asmenų grupei, arba asmens ar asmenų

- 3.1. **Priimti veiksmų planus / strategines programas, kuriose būtų atlieptos priemonės, nukreiptos prieš rasizmą, ypatingą dėmesį skiriant antičigonizmui, antisemitizmui ir islamofobijai, bei užtikrinti jiems reikalingą finansavimą ir juos tvirtinti Vyriausybės lygmeniu.**
- 3.2. **Užtikrinti bendruomenių ir nevyriausybinių organizacijų dalyvavimą įgyvendinant nediskriminavimo politiką, įskaitant NVO finansavimą ir pilietinės visuomenės įgalinimą.**
- 3.3. **Planuojant Lietuvos švietimo politiką praplėsti įtraukiojo ugdymo sąvoką daugiakultūriškumo aspektu, kad įtraukusi ugdymas apimtų ir vaikų iš tautinių mažumų/kultūrinių bendruomenių poreikius mokymosi procese.**

2023 m. „Eurobarometro“ duomenimis 27 proc. Lietuvos gyventojų manė, kad diskriminacija etninės kilmės pagrindu yra paplitusi šalyje (vidurkis ES šalyse – 60 proc.). Kita vertus, 2022 m. duomenimis, net 58,6 proc. gyventojų nenorėtų gyventi romų kaimynystėje ir 33,9 proc. – musulmonų (2023 m. šis skaičius pakilo iki 46 proc.)¹⁰.

2023 m. tyrimas atskleidė žydų ir romų patirtis Lietuvoje. Tyrimo duomenimis, romų bendruomenė Lietuvoje patiria giliai įsišaknijusiais stereotipais grįstą diskriminaciją tiek kasdienybėje, gatvėje, tiek įvairiose konkrečiose gyvenimo srityse, tokiose kaip mėginimas sidarbinėti ar išsinuomoti būstą. Antisemitinių komentarų ir kitų išraiškų vis dar esama įvairių ir jos liudija išskirtinai traumines patirtis. Istorinė patirtis, kuri vis dar gyva prosenelių ir senelių pasakojimuose, suteikia ypač stiprų neigiamą emocinį krūvį antisemitinėms išraiškoms, vis dar egzistuojančioms šiandien.

Tyrimas taip pat parodė, kad strateginių dokumentų politika Lietuvoje išlieka silpna. Nepaisant tarptautinių rekomendacijų, Lietuvoje vis dar nėra priimta antisemitizmo strategija ar veiksmų planas dėl kovos su rasizmu. Lietuvoje įgyvendinami strateginiai dokumentai – Romų integracijos planai ir nediskriminavimo skatinimo planai – stokoja tinkamo finansavimo ir strateginės vizijos¹¹.

Nors Lietuvos musulmonų bendruomenė nėra didelė, matoma socialinė distancija ir nuotaiką atžvilgiu verčia imtis veiksmų. Nuo 2005 m. atliekamuose tyrimuose musulmonų bendruomenė yra viena didžiausių socialinę distanciją patiriančių bendruomenių Lietuvoje: kad nenorėtų gyventi jų kaimynystėje atsakė 51 proc. gyventojų 2005 metais, 38,8 proc. 2010 metais, 58 proc. 2015 metais, 41 proc. 2020 metais.

---

grupės pranašumo samprata (Tarptautinė konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo (1965). Valstybės žinios, 1998-12-09, Nr. 108-2957).

Ksenofobija – požiūriai, išankstinės nuostatos ir elgesys, kai atmetami, atstumiami ir dažnai šmeižiami asmenys remiantis suvokimu, kad jie yra bendruomenės, visuomenės ar tautinės tapatybės pašaliniai ar svetimšaliai (https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/european-migration-network-emn/emn-asylum-and-migration-glossary/glossary/xenophobia_en).

¹⁰ Žr. Etninių tyrimų instituto tinklapį, <http://ets.lstc.lt/>

¹¹ Kristina Rūkaitė ir Monika Guliakaitė-Danisevičienė (2023), *Lietuvos nediskriminavimo politika: Lietuvos žydų ir romų bendruomenių atvejai*, <https://ztcentras.lt/wp-content/uploads/2023/10/Lietuvos-nediskriminavimo-politika.-Zydu-ir-romu-bendruomeniu-atvejai-K.-Rukaite-ir-M.-Guliakaite-Daniseviciene.pdf>

2019 m. kokybinis tyrimas atskleidė, kad musulmonų bendruomenei tipiškesni keršto neapykantos nusikaltimai¹². Tai pažeidimai, kurie padaromi prieš individą ar visą musulmonų grupę kaip kerštas už tariamus visos grupės nusikaltimus. Musulmonų atveju – „kerštas“ už terorizmą. Tyrime dalyvavusios musulmonės moterys minėjo, kad viešumoje imasi priemonių, kad taptų mažiau matomos ir pastebimos, pvz., moterys nenešioja hidžabo, jį pakeičia mažesniu galvos apdangalu.

Europos komisija kovai su rasizmu ir netolerancija (ECRI) dar 2016 m. rekomendavo, kad valdžios institucijos kartu su žydų bendruomene sukurtų sąmoningumo skatinimo strategiją siekiant kovoti su antisemitizmu, ypač nuosavybės atstatymo kontekste¹³.

Europos Komisija kiekvieną ES valstybę paragino iki 2022 m. pabaigos priimti nacionalinius kovos su rasizmu veiksmų planus, taip pat užtikrinti, kad pilietinės visuomenės atstovai ir lygybės institucijos dalyvautų juos rengiant, įgyvendinant ir vertinant.

4. MIGRACIJA

- 4.1. **Užtikrinti tinkamą teisės į prieglobstį įgyvendinimą ir panaikinti atstūmimus įteisinusias Valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymo pataisas.**
- 4.2. **Atsisakyti perteklinių ribojimų, kurie buvo nustatyti užsieniečiams įstatymo dėl užsieniečių teisinės padėties įstatymo projektais, kol Lietuvos pasienyje su Baltarusija dar nebuvo įrengtas fizinis barjeras.**
- 4.3. **Ekstremalios situacijos metu, užtikrinti nepriklausomą stebėseną ir humanitarinės pagalbos teikimą Lietuvos-Baltarusijos pasienyje.**

Į 2021 m. prasidėjusią humanitarinę krizę Lietuvos-Baltarusijos pasienyje ankstesnioji Vyriausybė reagavo nehumaniškomis priemonėmis – pažeidžiami žmonės Lietuvos ir Baltarusijos pasienyje buvo paversti hibridiniu ginklu ir dezinformacijos karo dalimi. Dalis jų buvo neteisėtai sulaikyti, dalis atstumta atgal į mišką be garantijų išgyventi.

Įstatymo dėl užsieniečių teisinės padėties pakeitimai, įtvirtinę perteklinius ribojimus, lėmė tai, kad dalis užsieniečių 5 metus negali naudotis sveikatos priežiūros, banko ir kitomis paslaugomis. Tai riboja šių žmonių galimybes savarankiškai gyventi ir integruotis bei kuria precedentą, kai asmenų teisės ir laisvės yra varžomos neproporcingai, nesant būtino poreikio jų varžyti demokratinėje visuomenėje.

Nepaisant tarptautinių ir nacionalinių organizacijų, akademikų bei ekspertų raginimų, 2023 m. balandžio 25 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė Valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymo pataisas ir įstatyminiu lygmeniu įteisino apgrėžimus (angl. *pushbacks*) Lietuvos-Baltarusijos pasienyje. Priverstinis migrantų apgrėžimas į Baltarusiją iki šiol pažeidžia tarptautinės prieglobsčio teisės esminį negrąžinimo (angl. *non-refoulement*) principą,

¹² Liutauras Labanauskas (2019), *Neapykantos nusikaltimų pažeidžiamų bendruomenių kokybinio tyrimo ataskaita*,

https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Pa%C5%BEid%C5%B3Eiam%C5%B3%20bendruomeni%C5%B3%20kokybinio%20tyrimo%20ataskaita.pdf

¹³ Europos komisija kovai su rasizmu ir netolerancija (2016). *Ataskaita apie Lietuvą (penktasis stebėsenos etapas)*, <https://rm.coe.int/fifth-report-on-lithuania-lithuanian-translation-16808b587d>

tvirtintą 1951 m. Ženevos konvencijoje dėl pabėgėlių statuso (33 str.) ir ES Pagrindinių teisių chartijoje (19 str.).

5. SEKSUALINIO SMURTO PREVENCIJA IR PAGALBA NUKENTĖJUSIEMS ASMENIMS

- 5.1. Pripažinti bet kokią seksualinę veiklą be laisva valia duoto sutikimo seksualine prievarta.**
- 5.2. Suvienodinti sankcijas ir atsakomybę bei pailginti senaties terminą už išžaginimą ir seksualinį prievartavimą. Prievartavimą vaginaliniu būdu priskirti seksualinio prievartavimo apibrėžimui.**
- 5.3. Išžaginimo ir seksualinio prievartavimo veiksmų tyrimas ar baudžiamasis persekiojimas turi būti vykdomas, jei pareiškimas buvo atsiimtas ar net nebuvo pateiktas**
- 5.4. Sukurti efektyvią apsaugos, pagalbos ir paslaugų sistemą nukentėjusioms (-iems) nuo seksualinio smurto ir užtikrinti nemokamą teisinę pagalbą nepaisant pajamų dydžio, nepriklausomai nuo to ar asmuo nukentėjo artimoje aplinkoje ar už jo ribų.**
- 5.5. Pakeisti Įsakymą dėl asmens sveikatos priežiūros paslaugų teikimo galimai seksualinį smurtą patyrusiems moteriškos lyties asmenims¹⁴ įtraukiant vyriškos lyties asmenims, taip pat užtikrinti šio aprašo praktinį įgyvendinimą.**
- 5.6. Sureguliuoti teisinę bazę taip, kad apsaugos užtikrinimas, pagalbos ir paslaugų teikimas pilnamečiams asmenims nukentėjusiems nuo seksualinio smurto ar esantiems jo pavojuje būtų užtikrinamas vienodais pagrindais nepriklausomai ar asmuo nukentėjo artimoje aplinkoje ar už jos ribų.**
- 5.7. Įgyvendinti seksualinio priekabiavimo ir susitaikymo instituto baudžiamosiose bylose reglamentavimo peržiūrą.**

Lietuvoje kasmet registruojama apie porą šimtų seksualinio smurto prieš suaugusius asmenis atvejų. Apie ketvirtadalį jų sudaro seksualinis smurtas, patirtas artimoje aplinkoje¹⁵. Tačiau specialistų teigimu, šis skaičius neatitinka realybės – jis turėtų būti bent penkis kartus didesnis¹⁶. Be to, 80 proc. seksualinį smurtą išgyvenusių asmenų nesikreipia jokios pagalbos, o beveik pusė nukentėjusiųjų apie tai nepasako niekam. 2023 m. Lietuvoje

---

¹⁴ Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro įsakymas Nr. V1765 dėl asmens sveikatos priežiūros paslaugų teikimo galimai seksualinį smurtą patyrusiems moteriškos lyties asmenims, 2021 m. liepos 30 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/16b74191f16d11ebb4af84e751d2e0c9/asr>

¹⁵ Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos duomenys, <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#/>.

¹⁶ Nacionalinis informacijos apie seksualinį smurtą centras „Prabilk“ (2024), *Seksualinis smurtas – elgesio pandemija Lietuvoje*, <https://manoteises.lt/straipsnis/seksualinis-smurtas-elgesio-pandemija-lietuvoje/>

nuo seksualinio smurto nukentėjo 384 vaikai (59 berniukai ir 325 mergaitės).¹⁷ Kas trečias 12-16 m. paauglys Lietuvoje teigia nukentėjęs nuo seksualinio smurto elektroninėje erdvėje.¹⁸

Šiuo metu susiduriama su sunkumais praktikoje įgyvendinant aprašą „Dėl asmens sveikatos priežiūros paslaugų teikimo galimai seksualinį smurtą patyrusiems moteriškos lyties asmenims“. Visų pirma, šiame apraše neminima, kaip organizuoti pagalbą vyrams, nukentėjusiems nuo seksualinio smurto. Antra, apraše minimos penkios didžiosios ligoninės, kurios turi veikti kaip išprievartavimo krizių centrai ir teikti specializuotą pagalbą vieno langelio principu suaugusiems nukentėjusiems asmenims, praktikoje ši sistema neveikia ir nuo seksualinio smurto nukentėjusiems asmenims vis dar tenka laukti pagalbos bendroje eilėje, neužtikrinama privati erdvė.

Seksualinio smurto atvejais, kai naudojami išprievartavimo narkotikai, sistema nėra pasiruošusi padėti, tirti ir išsiaiškinti nusikaltimą. Pagalbą teikiančioms institucijoms trūksta žinių ir kompetencijų šia tema, daugumoje ligoninių daromi tyrimai yra itin riboti, jeigu asmuo neturi aiškios intoksikacijos požymių, netgi mokami, o tai apsunkina įrodymų surinkimą. Taip pat, žinant, kad narkotinės medžiagos iš kūno pašalinama itin greitai, o apnuodytas asmuo dažnai neprisimena įvykio ir/ar nevisada gali gauti skubią pagalbą, turėtų būti vykdomi plaukų tyrimai, kurie šiuo metu yra neprieinami Lietuvoje. Dėl visų minėtų priežasčių seksualinis smurtas naudojant išprievartavimo narkotikus išlieka itin latentinis nusikaltimas su itin dideliu nebaudžiamumu.

Šiuo metu Lietuvoje veikiančiam pirmajam specializuotos pagalbos centrui, teikiančiam emocinę ir informacinę pagalbą, „Prabilk“, teikiančiam emocinę ir informacinę pagalbą, trūksta finansavimo užtikrinti ilgesnes konsultacijų teikimo valandas ir siekiant, kad informacija apie centrą bei jo teikiamą pagalbą pasiektų Lietuvos gyventojus. Trūksta tikslinio finansavimo ankstyvajai seksualinio smurto prevencijai siekiant nuo seksualinio smurto apsaugoti vaikus nuo ikimokyklinio amžiaus iki 18 metų, tiek mokant vaikus atpažintisavo ribas, tiek mokant gerbti kito žmogaus ribas ir kūno integralumą. Nesant vieningos nacionaliniu mastu veikiančios prevencijos strategijos, seksualinio smurto nusikaltimai lieka mažai matomi, o seksualiai prieš vaikus ir suaugusius smurtaujantys žmonės nebaudžiami.

Taip pat Lietuvoje nėra nei vieno išprievartavimo krizių centro, kuriame nukentėję suaugę asmenys galėtų gauti nemokamas konsultacijas, ilgalaikę psichologinę ir teisinę pagalbą. Savivaldybėse neteikiama specializuota ilgalaikė pagalba asmenims nukentėjusiems nuo seksualinio smurto (specializuota psichologinė pagalba, savitarpio pagalbos grupės ir pan.).

Apsauga, pagalba ir paslaugos, pilnamečiam asmeniui patyrusiam seksualinę prievartą ar esančiam jo pavojuje, vykdoma vadovaujantis 2 įstatymais LR apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymu ir LR Pagalbos nuo nusikalstamos veikos nukentėjusiems asmenims įstatymu. Esančios pagalbos bei paslaugų teikimo sistemos asmenims nukentėjusiems artimoje aplinkoje ir ne artimoje aplinkoje skiriasi, kas dažnai klaidina tiek

¹⁷ Valstybinės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos duomenys, 2023 m.

¹⁸ Smurto paplitimas tarp 12-16 metų amžiaus Lietuvos paauglių. Sudarė P. Želvienė ir I. Daniūnaitė, 2021 m.

skirtingų sričių specialistus, tiek nukentėjusius asmenis, tiek visuomenę. Tikslinė į nukentėjusiojo specialius poreikius atliepanti pagalba nėra numatyta.

Šiuo metu teismų praktikoje vadovujamasi pozicija, jog nesutikimas lytiškai santykiuoti turi būti aiškiai išreikštas ir kaltininkas turi suvokti kito asmens nesutikimą¹⁹. Nukentėjusieji (- osios) nuo seksualinio smurto neretai kaltinami, jog nesipriešino arba nebyliai sutiko su lytiniu aktu. Moterys taip pat kaltinamos, jog buvo „netinkamai“ apsirengusios, vartojo alkoholį ar flirtavo su prievartautoju iki išpuolio. Tą patvirtina ir turima statistika: 2016 metų duomenimis, 27 proc. europiečių manė, jog išprievartavimas tam tikrais atvejais gali būti pateisinamas, pavyzdžiui, jei moteris buvo apsvaigusi nuo alkoholio ar narkotikų (12 proc.), jei vilkėjo seksualius drabužius (10 proc.) arba jei moteris aiškiai nesipriešino ir nebandė apsiginti jėga (10 proc.).

Seksualinio smurto atveju neretai pasitaiko nevalinga reakcija – stagnacija (angl. *tonic immobility*), kuomet auka visiškai nesipriešina. Tai nevalinga smegenų reakcija, siekiant apsaugoti asmenį nuo didesnių fizinių sužalojimų. Todėl labai svarbu kalbėti apie sutikimą (sąmoningą, aiškų, laisvai pasirinktą ir entuziastingą), kuris aiškiai siejasi su tuo, jog baugintas asmuo arba asmuo nesąmoningoje būsenoje (išprievartavimo narkotikų atveju) negali duoti sutikimo. Kaip ir negali nepilnamečiai asmenys ar kiti bejėgiškos būklės asmenys.

Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse (BK) yra dvi susijusios nusikalstamos veikos – išžaginimas (BK 149 str.) ir seksualinis prievartavimas (BK 150 str.). Abu straipsniai numato atsakomybę už lytinės aistros tenkinimą su žmogumi prieš šio valią, panaudojant fizinį smurtą ar grasinant tuoj pat jį panaudoti, ar kitaip atimant galimybę priešintis, ar pasinaudojant bejėgiška nukentėjusiojo asmens būkle. Vienas iš skirtumų tarp išžaginimo ir seksualinio prievartavimo yra prievartos būdas – išžaginimo metu santykiuojama vaginaliniū būdu, o seksualinio prievartavimo metu lytinė aistra tenkinama analiniu, oraliniu ar kitokio fizinio sąlyčio būdu.

Šiuo metu 13 Europos valstybių seksą be sutikimo laiko išprievartavimu²⁰.

6. NEAPYKANTOS NUSIKALTIMAI IR NEAPYKANTOS KALBA

- 6.1. Inicijuoti administracinės atsakomybės už neapykantos kalbą taikymui reikalingų teisės aktų parengimą.**
- 6.2. Papildyti Baudžiamąjį kodeksą, įtraukiant nukentėjusiųjų charakteristikų pagrindus – lytinę tapatybę bei lytinę raišką.**

Nusikalstamų veikų žinybinio registro ir Lietuvos teismų informacinės sistemos (LITEKO) duomenys rodo, kad 2023 m. pagal BK 170 straipsnį „Kurstymas prieš bet kokios tautos,

¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. gruodžio mėn. 9 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 2K-538/2014.

²⁰ Monika Guliakaitė-Danisevičienė (2022), *Ne, jums nereikės raštiško sutikimo prieš užsiimant seksu*, <https://manoteises.lt/straipsnis/ne-jums-nereikes-rastisko-sutikimo-pries-uzsiimant-seksu/>

rasės, etninę, religinę ar kitokią žmonių grupę“ užregistruotų nusikaltimų skaičius, palygintisu 2021–2022 m., sumažėjo beveik perpus – užregistruoti 44 nusikaltimai²¹.

Vis dėlto didelė dalis ikiteisminių tyrimų yra atsisakoma pradėti arba nutraukiama nenustačius nusikalstamos veikos požymių ar veiką padariusio asmens. Iššūkiai efektyviai tirti bei persekioti neapykantos kalbos atvejus yra sisteminiai, ką 2020 metais atkreipė ir Europos Žmogaus Teisių Teismas byloje Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą. Teismas padarė išvadą, jog Lietuvoje nėra veiksmingos teisinės gynybos priemonės prieš neapykantos kalbą, nes teisės saugos institucijos reikalauja, kad neapykantos kalba būtų „pasikartojanti“ ir „sisteminga“, kad ją būtų galima kvalifikuoti kaip neteisėtą nusikalstamą veiklą²².

Nepaisant tarptautinių organizacijų rekomendacijų, teisės aktuose vis dar nėra numatytas lytinės tapatybės ar lytinės raiškos charakteristikos.

7. RELIGIJOS LAISVĖ

- 7.1. Užtikrinti tikinčiųjų ir netikinčiųjų bei religinių bendrijų religijos laisvę, suteikti valstybės pripažinimą Senovės baltų religinei bendrijai Romuva**
- 7.2. Užtikrinti religijos ir valstybės atskirumo įgyvendinimą sveikatos apsaugos, socialinės apsaugos, švietimo srityse.**

2021 m. statistinio tyrimo duomenimis, 80,2 proc. Lietuvos gyventojų save priskyrė religinėms bendruomenėms ir bendrijoms. Romos katalikai sudarė 74,2 proc. visų šalies gyventojų (2 mln. 85 tūkst.)²³.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 26 str. įtvirtintas religijos laisvės principas: „Kiekvienas žmogus turi teisę laisvai pasirinkti bet kurią religiją arba tikėjimą ir vienas ar su kitais, privačiai ar viešai ją išpažinti, atlikinėti religines apeigas, praktikuoti tikėjimą ir mokyti jo. <...> Žmogaus laisvė išpažinti ir skleisti religiją arba tikėjimą negali būti apribota kitaip, kaip tik įstatymu ir tik tada, kai būtina garantuoti visuomenės saugumą, viešąją tvarką, žmonių sveikatą ir dorovę, taip pat kitas asmens pagrindines teises ir laisves.“

Vis dėlto 2021 m. Europos Žmogaus Teisių Teismas birželio 8 d. byloje „Senovės baltų religinė bendrija „Romuva“ prieš Lietuvą“ konstatavo, kad Lietuva, spręsdama dėl šios religinės bendruomenės valstybinio pripažinimo, pažeidė Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) 9 str. (Minties, sąžinės ir

²¹ Vidaus reikalų ministerija (2024), Ataskaita apie neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kalbos situaciją Lietuvoje 2023 metais, https://vrm.lrv.lt/media/viesa/saugykla/2024/3/CPs7qmSh_-l.pdf

²² Monika Guliakaitė-Danisevičienė (2023), Neapykantos kalba Lietuvoje: situacijos ir atsisakymų pradėti ikiteisminius tyrimus apžvalga, <https://manoteises.lt/wp-content/uploads/2023/03/NEAPYKANTOS-KALBA-LIETUVOJE.pdf>

²³ Lietuvos Respublikos 2021 m. gyventojų ir būstų surašymo rezultatai, <https://osp.stat.gov.lt/2021-gyventoju-ir-bustu-surasymo-rezultatai/tautybe-gimtoji-kalba-ir-tikyba>

religijos laisvė) kartu su 14 str. (Diskriminacijos uždraudimas) ir 13 str. (Teisė į veiksmingą teisinę gynybos priemonę)²⁴.

Nors „Romuva“ atitiko visus įstatymo nustatytus kriterijus dėl valstybės pripažinimo, o Lietuva deklaruoja bažnyčios ir valstybės atskirumo principą, valstybė „Romuvos“ atžvilgiu buvo neobjektyvi ir šališka²⁵. EŽTT taip pat sukritikavo tokią Lietuvos valstybės pripažinimo religinėms bendruomenėms sistemą, nes šis sprendimas yra patikėtas politinei institucijai Seimui, taip pat nėra galimybės apskųsti Seimo sprendimo. Po EŽTT sprendimo, 2021 m. gruodžio mėn. Seimui buvo pateiktas nutarimo projektas, tačiau priimtas nebuvo.

8. NEGALIA

- 8.1. **Įgyvendinti veiksmingą teisinio veiksnio reformą: Panaikinti teisinio neveiksnio institutą, tiek keičiant LR Konstitucijos 34 str. nuostatas dėl rinkimų teisės ribojimo, tiek Civilinio kodekso nuostatas dėl asmenų su negalia pripažinimo neveiksniais ir jų teisių ribojimo tam tikrose srityse.**
- 8.2. **Įgyvendinti deinstitutionalizacijos procesą, plėtojant asmenims su negalia savarankiškumą užtikrinančias paslaugas bendruomenėje.**

2016 metais įvykus veiksnio instituto reformai, įsigaliojo pakeitimai, leidę riboto veiksnio institutą taikyti platesniam asmenų, turinčių psichikos sveikatos sutrikimų, ratui ir taip sumažinti neveiksniais pripažintų asmenų skaičių. Tačiau ir po reformos veiksnio ribojimo sistema neatitinka JT Konvencijos – nacionalinis teisinis reguliavimas vis dar leidžia žmonėms tam, tikrose srityse nustatyti visišką ar dalinį neveiksnumą²⁶.

Jungtinių Tautų asmenų su negalia teisių konvencijos, kurią Lietuva ratifikavo 2010 m., 12 straipsnis skelbia, kad asmenys su negalia visais atvejais turi teisę prieš įstatymą būti laikomi teisės subjektais, taip pat turi teisinį veiksnumą lygiai su kitais asmenimis visose gyvenimo srityse. Valstybės, įgyvendinančios Konvencijos nuostatas, turi užtikrinti, kad visos priemonės, susijusios su teisinio veiksnio įgyvendinimu, suteiktų atitinkamas ir veiksmingas garantijas, siekiant užkirsti kelią piktnaudžiavimui pagal tarptautinę žmogaus teisių teisę.

Lietuvoje, kurioje dalis žmonių su negalia vis dar apgyvendinti dideliuose segreguotuose socialinės globos namuose, socialinės globos įstaigų pertvarka, kuria siekiama nuo institucinės globos pereiti prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų, vyksta nuo

---

²⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2021 m. birželio 8 d. sprendimas byloje Senovės baltų religinė bendrija „Romuva“ prieš Lietuvą, pareiškimo Nr. 48329/19, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-214964>

²⁵ Žmogaus teisių stebėjimo institutas (2022), *Žmogaus teisės Lietuvoje 2020-2021*, <https://hrmi.lt/wp-content/uploads/2024/02/Zmogaus-teises-Lietuvoje-2020-2021-Apzvalga.pdf>

²⁶ Lietuvos negalios organizacijų forumas (2024), *Šešėlinė ataskaita apie žmonių su negalia teisių įgyvendinimą Lietuvoje*, <https://www.inf.lt/wp-content/uploads/2024/02/seseline-ataskaita-apie-zmoniu-su-negalia-teisiu-igyvendinima-Lietuvoje.pdf>

2014 m.²⁷, kai stacionarios globos įstaigose gyveno 6,1 tūkst. suaugusių asmenų su negalia. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pateiktais duomenimis²⁸, 2023 m. pabaigoje suaugusiųjų socialinės globos namuose, kurių savininko teises ir pareigas įgyvendina ministerija, buvo 5653 asmenys (2023 m. pradžioje – 5829217), o 308 asmenys buvo laukiančiųjų ten patekti eilėje (2023 m. pradžioje jų buvo 215).

9. PSICHIKOS SVEIKATA

9.1. Skatinti programas ir iniciatyvas, siekiant įtvirtinti į asmenį orientuotas ir žmogaus teises užtikrinančias paslaugas visiems asmenims turintiems psichikos sveikatos sunkumų, sutrikimų ar psichosocialinę negalią.

Remiantis Lietuvos gyventojų stigmatizuojančių nuostatų psichikos sveikatos srityje tyrimo duomenimis²⁹, apie pusė Lietuvos gyventojų pasižymi pozityviomis ir aiškiai išreikštomis nuostatomis į psichikos sveikatos sunkumų turinčius asmenis bei jų integraciją į darbo rinką bei švietimo sistemą. Visuomenės narių požiūris ir nusiteikimas dėl kreipimosi pagalbos, susidūrus su psichikos sveikatos sunkumais, yra pakankamai teigiamas – dauguma gyventojų būtų linkę kreiptis pagalbos, tad stigma kreiptis pagalbos vertintina kaip nedidelė ar net minimali. Daugiausiai Lietuvos gyventojų išreiškė stigmatizuojančias nuostatas, vertindami psichikos sveikatos paslaugų teikėjus ir pagalbos teikimo būdus sveikatos priežiūros sistemoje. Šis požiūris sietinas su menku gyventojų žinių apie psichikos sveikatą lygiu ir išgyventa ankstesne patirtimi gaunant psichikos sveikatos priežiūros paslaugas.

Lietuvos gyventojai, turintys asmeninės psichikos sveikatos sunkumų patirties, kada jiems patiems ar jų artimiesiems buvo nustatytas psichikos ir elgesio sutrikimas, pasižymėjo labiau stigmatizuojančiu požiūriu į psichikos sveikatos paslaugų teikėjus ir mažesne stigma psichikos sveikatos sutrikimų gydymo atžvilgiu. Šios sąsajos gali būti vertinamos kaip ne itin teigiamos patirtys gaunant paslaugas ir bendraujant su psichikos sveikatos priežiūros paslaugų teikėjais. Todėl svarbu vystyti iniciatyvas, kuriomis siekiama mažinti visuomenės psichikos sveikatos stigma³⁰, ypatingai sveikatos sektoriuje, ir didinti visuomenės psichikos sveikatos raštingumą.

Psichikos sveikatos priežiūros įstatymas šiuo metu nespėndžia diskriminacijos ir žmogaus teisių pažeidimų. Siūloma vystyti naujus teisės aktus, įgaliojant psichikos sveikatos sistemas taikyti teisėmis pagrįstą požiūrį, skatinti deinstytucionalizaciją ir prieigą prie geros kokybės, į asmenį orientuotų bendruomenės psichikos sveikatos paslaugų. Vystyti psichikos sveikatos

²⁷ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2014 m. vasario 14 d. įsakymas Nr. A1-83 „Dėl perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų negaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2023 metų veiksmų plano patvirtinimo“.

²⁸ Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaiga (2024), 2023 m. žmogaus teisių padėties Lietuvoje stebėsenos ataskaita, https://www.lrski.lt/wp-content/uploads/2024/09/ZmogausTeises_2024_web-new.pdf

²⁹ Dr. Neringa Grigutytė, Dr. Marija Jakubauskienė, Karilė Levickaitė (2022), <https://www.hi.lt/naujienos/pristatome-lietuvos-gyventoju-stigmatizuojanciu-nuostatu-psichikos-sveikatos-srityje-tyrimo-ataskaita>

³⁰ World Health Organisation (2024), *Mosaic toolkit to end stigma and discrimination in mental health*, <https://www.who.int/europe/publications/i/item/9789289061384>

srityje politiką³¹ ir praktikas³², remiantis PSO rekomendacijomis ir priemonėmis, siekiant tvirtinti žmogaus teisėmis grįstus požiūrius, vertybes ir sistemas bei nuosekliai vykdyti žmogaus teisių stebėseną ir pokyčius psichikos sveikatos paslaugas ir socialines paslaugasteikiančiose įstaigose

Nors pastangos stiprinti bendruomenines paslaugas Lietuvoje vyksta, teikiamų tam išteklių ir pajėgumų ribotumas neleido pasiekti proveržio. Psichikos sveikatos sistema tebėra orientuota į stacionarus. Todėl plėtoti bendruomenines psichikos sveikatos paslaugas, kurios rekomenduojamos EBPO³³ vertinus Lietuvos psichikos sveikatos apsaugos sistemą. Lietuvos ekspertų siūlytinos ne vienerius metus priemonės: diegti ir vystyti mobilių komandų veiklą užtikrinant neatidėliotiną ir skubią pagalbą bendruomenėje psichikos sveikatos krizėms atsitikus; didinti prieinamumą prie psichoterapinių paslaugų, iš PSDF apmokant nustatytą paslaugos kainą privačiame sektoriuje savarankiškai dirbantiems psichoterapeutams; stebėti savižudybių situaciją realiu laiku, identifikuoti savižudybių rizikos klasterius ir atsižvelgiant į tai koreguoti prevencinius veiksmus; sudaryti galimybes vaikams ir šeimoms gauti reikalingą tęstinę psichologinę, psichosocialinę ir psichoterapinę pagalbą, kuri būtų koordinuota tarp institucijų ir teikiama pagal gyvenamą vietą ne tik psichikos sveikatos centruose, bet ir kitose įstaigose, nevyriausybinėse organizacijose bei privačiai dirbančių specialistų.

10. NEVYRIAUSYBINIO SEKTORIAUS STIPRINIMAS

10.1. Didinti nevyriausybinių sektoriaus finansavimą bei užtikrinti tvarią šio sektoriaus plėtrą bei pilietinės galios augimą.

Remiantis 2024 m. rugsėjo mėn. VI „Registrų centras“ duomenimis, Lietuvoje veikia per 20 000 nevyriausybinių organizacijų (asociacijų, viešųjų įstaigų ir labdaros ir paramos fondų), kurių veiklą kasmet įsitraukia šimtai tūkstančių žmonių. Skaičiuojama, kad apie 120 000 aktyvių Lietuvos piliečių savanorystei kasmet paskiria maždaug 5 milijonus valandų.

Nepaisant svarbaus nevyriausybinių sektoriaus indėlio į visuomenės gerovę bei demokratijos plėtrą, šis sektorius susiduria su nuolatiniiais finansavimo iššūkiais, stokoja resursų instituciniam stiprinimui, sektoriuje dirbančių profesionalų išlaikymui bei alternatyvių finansavimo šaltinių (iš fizinių ir juridinių asmenų) pritraukimui. Tai ypač būdinga advokacijos srityse dirbančioms organizacijoms. Dabartinių NVO fondo lėšų nepakanka net ir gerai žinomų, pridėtinę vertę gebančių generuoti NVO veikloms, tuo tarpu besikuriančios, mažiau

³¹ World Health Organisation (2023), *Mental health, human rights and legislation: guidance and practice*, <https://www.who.int/publications/i/item/9789240080737>

³² World Health Organisation (2019) *QualityRights materials for training, guidance and transformation*, <https://www.who.int/publications/i/item/who-qualityrights-guidance-and-training-tools>

³³ Organisation for Economic Co-operation and Development (2022), *The provision of community-based mental health care in Lithuania*, https://www.oecd.org/en/publications/the-provision-of-community-base-mental-health-care-in-lithuania_18de24d5-en.html

žinomos ir mažiau įsitvirtinusios NVO gauti valstybės pagalbą stiprinti savo organizacinius ir institucinius gebėjimus beveik neturi.

Kartu reiškiamo palaikymą siūlymams, kuriuos anksčiau Vyriausybės programai pateikė Lietuvos negalios organizacijų forumas, Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas ir Nacionalinė NVO koalicija.

Lietuvos žmogaus teisių centro direktorė

Jūratė Juškaitė

Pasiūlymus rengė ir juos palaiko:

Žmogaus teisių organizacijų koaliciją, kurią sudaro:

- Lietuvos žmogaus teisių centras
- Nacionalinė LGBT teisių organizacija LGL
- Žmogaus teisių stebėjimo institutas
- Diversity Development Group
- Romų visuomenės centras
- Tolerantiško Jaunimo Asociacija
- Lietuvos žydų (litvakų) bendruomenė
- Lygių galimybių plėtros centras
- Psichikos sveikatos perspektyvos

VšĮ Ribologija

Multikultūrinis vaikų ir jaunimo dienos centras „Padėk Pritapti“

Labdaros ir paramos fondas „Frida“

Trans Autonomija

Asociacija Vilniaus Moterų namai

Lietuvos negalios organizacijų forumas, kuris vienija 17 negalios srityje veikiančių organizacijų;

Pogimdyminės depresijos centras, VšĮ Mediapressa Kėdainių

rajono Moterų krizių centras

Moterų informacijos centras

Asociacija Moters teisės – visuotinės žmogaus teisės/vairovės

edukacijos namai

Lietuvos moterų lobistinė organizacija